

»Vi var der for at dø«

Af Jeppe Bangsgaard, jeba@berlingske.dk, Lørdag den 19. maj 2007, 23:00

82-årige Arlette Andersen er et af de sidste vidner til gruene i udryddelseslejren Auschwitz, hvor over én million mennesker blev dræbt af nazisterne. I 45 år tav hun om sin fortid, men da hun i 1990 hørte om den franske højrepolitiker Jean-Marie Le Pen kalde Holocaust »en detalje«, følte hun, at hun måtte fortælle om sine rædselsminder. berlingske tidende mødte hende, da hun holdt sit foredrag nummer et hundrede.

Der er helt stille. 82-årige Arlette Andersen står i en fyldt sal på Lemvig Gymnasium i Vestjylland og fortæller om tiden i udryddelseslejren Auschwitz. Der er så stille, at man ikke troede, det var muligt på et dansk gymnasium med over 300 unge.

Arlette Andersen er med sine én meter og 55 cm en lille og spinkel dame, men stemmen er høj og lys og har den syngende betoning af ordene, som kendetegner de fleste franskfødtes danske sprog.

For Arlette Andersen er det en særlig dag. Det er hendes foredrag nummer et hundrede, efter at hun en dag i 1990 indså, at hun var nødt til at begynde at fortælle om sine oplevelser i Auschwitz. Det har hun gjort lige siden. På skoler, gymnasier og i forsamlingshuse. I Danmark, Frankrig og i Schweiz.

I 45 år fortalte hun end ikke sin mand eller børn i detaljer om den nazistiske tilintetgørelseslejr. I alle årene prøvede hun at fortrænge rædslerne, selv om de i mange år gav hende mareridt. Glemme Auschwitz kunne hun ikke. Når familien tog til Frankrig i ferierne, ville Arlette Andersen ikke overnatte i Tyskland undervejs. Engang i midten af halvfjerdserne, da familien rejste med nattog til Frankrig, hørte hun på et tidspunkt togkonduktøren råbe noget på tysk, og pludselig genoplevede hun gruene i udryddelseslejren.

Dagen før Arlette Andersen holder sit foredrag, møder Berlingske Tidende hende i rødstenshuset i Fredericia, hvor hun fortæller om sit liv og om, hvorfor hun begyndte at tale om tiden i Auschwitz:

Hun blev født i Paris i sommeren 1924 og voksede op i det centrale Marais-kvarter nær Bastillepladsen. Hendes far var repræsentant inden for parfumeri, og moderen var hjemmegående. Den treværelses lejlighed udgjorde et rigtig middelklassehjem. Det var et jødisk hjem, men det var ikke noget, Arlette Andersen tænkte over som barn.

»Det betød ingenting. Jeg er fra et patriotisk hjem, men ikke religiøst. Mine forfædre har levet i Frankrig gennem mange generationer,« konstaterer Arlette Andersen. Hendes far kæmpede under Første Verdenskrig, hvor han blev såret.

I nabolandet mod nord, Tyskland, kom Adolf Hitler til magten i foråret 1933, og kun en uge efter, at hans nationalsocialistiske parti (NSDAP) fik over halvdelen af stemmerne ved rigsdagsvalget, indledte Hitler en systematisk forfølgelse af jøderne. I årene efter indførte Hitler over 400 love, der alle havde til formål at begrænse jødernes rettigheder.

Op igennem 1930'erne mærkede Arlette Andersen ikke meget til den udvikling. Da tyskerne 12. maj 1940 rykkede ind i Frankrig og besatte den nordlige del af landet, bekymrede det den 15-årige gymnasieelev, men rigtig bange blev hun ikke. Heller ikke selv om der også i Frankrig kom love mod jøder.

»Man tænkte til at begynde med: Vi har været her i generationer, os rører de ikke. Man troede, det var tilflyttere og udlændinge, de gik efter. Jeg ved ikke, hvordan mine forældre reagerede, men jeg gik ikke og var bange,« husker Arlette Andersen.

Det ændrede sig hurtigt. I december 1941 gennemførte tyskerne en razzia mod franske jødiske familier som Arlette Andersens. I første omgang undgik familien dog at blive taget, men de indså, at det var for farligt at blive i Paris. En

januardag i 1942 flygtede Arlette Andersens far til Sydfrankrig, som stadig var frit. Arlette Andersen skulle tage sin studentereksamen først, og familien var endnu ikke klar over, at det gjaldt livet at komme væk.

Når Arlette Andersen i dag tænker tilbage, kan hun ikke huske, hvordan det påvirkede hende, at hendes far forlod familien, eller at hun skulle bære en jødestjerne, når hun gik i skole.

»Man kan sige, at der skete så meget siden,« siger hun og trækker på skuldrene for at indikere, at minderne fra den tid er blevet overskygget af de rædsler, hun senere skulle opleve. Arlette Andersen fortæller uden dramatik. Hun sidder med de spinkle arme ned langs siden og forsvinder næsten i den karrygule lænestol i stuen. Når hun med den venstre hånd retter lidt på sin guldhalskæde, kan man se det tatoverede fangenummer på underarmen.

Efter hendes fars flugt boede Arlette Andersen hos en skolekammerat, som ikke var jøde, og hendes mor flyttede ind hos en gammel veninde.

»Det var lige i rette tid, vi kom væk, fordi der var en meget stor razzia 16. juli 1942, hvor der var en masse mennesker, der blev arresteret,« erindrer Arlette Andersen. Kort tid efter besluttede hun og moderen at flygte til Sydfrankrig.

Flugten lykkedes, og de blev genforenet med faderen i Sydfrankrig.

Selv om tyskerne invaderede hele Frankrig i november 1942, var stemningen ikke så anspændt i Sydfrankrig, som den havde været i Paris. Som jøde skulle man for eksempel ikke bære jødestjerne. Faktisk følte tiden i Sydfrankrig som en ferie, fortæller Arlette Andersen.

Men ferien sluttede brat 25. november 1943.

Den torsdag formiddag var 19-årige Arlette Andersen på universitetet i Clermond-Ferrand og havde forelæsning. Hun sad ved vinduet, og klokken lidt over 11 kunne hun se, at der kom en masse tyske soldater kørende ind på pladsen neden for vinduerne.

»De kom ind i mit lokale og råbte: »Raus, raus«, og så skulle vi alle sammen ud i skolegården. En af mine veninder ville låne mig sit identitetskort, men jeg ville ikke. Jeg var bange for, at det var for risikabelt for hende,« fortæller Arlette Andersen. De studerende stod på lange rækker i gården, og foran sig kunne Arlette Andersen se, hvordan de blev delt: Venstre betød, at man kunne gå, mens gruppen til højre blev sat op på en lastbil. Da det efter flere timer var Arlette Andersens tur, blev hun også arresteret og taget med til en lokal kaserne. Her fik de studerende tiden til at gå med at holde forelæsninger for hinanden.

»Men vi tænkte hele tiden: Hvad sker der med os bagefter? Det var som en slags pause, fordi det var klart, at vi ikke skulle blive der for evigt, og vi vidste også, at de ikke ville slippe os fri,« fortæller Arlette Andersen.

En måneds tid senere - 20. december 1943 - blev Arlette Andersen sendt til lejren Drancy, som var opsamlingssted for de franske jøder. Her var hun heldig at komme til at passe børn, fordi hun mødte nogle, som kendte hendes forældre og gerne ville hjælpe hende.

Men det varede kun tre uger. Så skulle hun videre.

Sammen med andre fra lejren blev Arlette Andersen stuvet ind i godsvogne og sendt af sted tværs igennem Tyskland i 30 graders januarfrost.

»Vi var så mange, at man ikke kunne røre sig. Jeg kan stadig se det for mig: Folk der ligger og sidder overalt. Der var både unge og gamle, og nogle døde undervejs,« fortæller Arlette Andersen og tilføjer, at der var én tønne med mad og én tønne som toilet til 70-80 mennesker.

I tre dage og nætter kørte toget uden stop. Den tredje nat stoppede det endelig, og døren blev slået op.

»Schnell, schnell - raus!« råbte tyske soldater og gennede folk ud i den blanding af mudder og sne, der var i januarnatten. De var kommet til Auschwitz i Polen.

Det var helt mørkt. Fangerne blev beordret op på rækker fem og fem og sorteret af tyske soldater, der blændede dem med store lommelygter. Børn, gamle og familier kom op på lastbiler, mens de arbejdsduelige skulle gå.

Det var for hårdt for dem at gå, så de skulle køres til lejren, fik de fortalt. Senere fandt de ud af, at sandheden var, at de blev sendt direkte i gaskamrene.

Arlette Andersen skulle gå og kom forbi det store jernskilt ved indgangen til Auschwitz: »Arbeit Macht Frei«.

»Vi opdagede hurtigt, at der var arbejde, men frihed var der ingenting af,« siger Arlette Andersen. Hun blev sat til fuldstændig meningsløst arbejde som at flytte mudder og sten for senere at flytte det tilbage igen. Fangevagterne slog dem, hvis ikke de makkede ret.

»Vi var her for at dø,« siger Arlette Andersen og fortæller, hvordan der lå døde mennesker overalt langs pigtrådshegnene.

»Vi var der for at dø«

»Man lever i ét langt mareridt. Man er ikke rigtig klar over, hvad der sker, eller hvad der vil ske. Man er ikke sig selv. Man tænker: det kan ikke være mig, der oplever det her. Vi fik nummeret tatoveret på armen og blev barberet skaldede. Jeg kan huske den fornemmelse af, at nu var man ikke længere et menneske, men et nummer,« siger Arlette Andersen.

Fangerne fik en skål tynd suppe midt på dagen og et stykke brød om aftenen. På de 16 måneder, hun var i Auschwitz, tabte Arlette Andersen sig til en vægt på 30 kg.

At hun overhovedet overlevede skyldtes, at en jødisk medfange hjalp hende. Jacques Stroumsa var ingeniørstuderende og havde af den grund fået arbejde på en våbenfabrik i forbindelse med lejren. Han hjalp Arlette Andersen og hendes to veninder ind på fabrikken, hvor de skulle samle små spoler til granater. Og det var trods alt bedre end det opslidende arbejde udenfor.

Arlette Andersen boede i en barak i den del af udryddelseslejren, som hed Birkenau. Selv når de skulle på toilettet, blev de chikaneret.

»Der var en stor plade med huller, og den var altid beskidt, men man skulle sætte sig ned. Hvis man prøvede at holde sig lidt op, kom en af vagterne og slog en. Der var selvfølgelig heller ikke noget toilettejpapir,« husker Arlette Andersen.

Noget af det værste i lejren var de såkaldte selektioner. Her skulle fangerne stå nøgne på lange rækker og vente på, at en tysk læge gav dem dommen: Hvis man var for underernæret eller havde fået bylder, blev man sendt i gaskamrene. Og det vidste fangerne godt.

»Der blev altid panik, når der var selektion. Det var utrolig hårdt psykisk at stå og vente. Jeg havde heldigvis mine to veninder fra universitetet, og vi støttede hinanden meget,« siger Arlette Andersen.

En anden episode, Arlette Andersen aldrig glemmer, er historien om den polsk/belgiske pige Mala. Hun talte flydende polsk og fik derfor kontorarbejde i lejren. Hun prøvede at forbedre de andre fangers tilværelse ved at skaffe mad og medicin. Men en dag hørte de, at Mala var flygtet. Hun havde fået fat i en tysk uniform og sneg sig på den måde ud af lejren.

»Vi tænkte: hvis nogen kan, så er det Mala. Og så vil hun kunne fortælle verden, hvordan Auschwitz er,« siger Arlette Andersen.

Men Mala blev fanget fjorten dage senere, og de andre fanger skulle overvære, at hun blev hængt. Men Mala strittede imod. Hun gav kommandanten for lejren en lussing og tog noget skarpt fra håret. Det var et barberblad, som hun skar sig i håndledet med.

»Men hun blev standset, for Mala skulle ikke dø så nemt. Hun blev brændt levende i krematoriet,« fortæller Arlette Andersen.

Fangernes virkelighed i Auschwitz stod i voldsom kontrast til fangevagternes.

»Jeg kan huske, at dér hvor vi kom ud af lejren fra arbejde, lå en villa, hvor det må have været en officer, der boede. Vi så somme tider en kvinde og nogle børn og tænkte: hvordan kan de acceptere det? Hvad kan man fortælle sådan nogle mennesker, så de kan være sådan mod andre mennesker?,« siger Arlette Andersen.

I løbet af 1944 kom Hitlers nazistiske styre mere og mere under pres. Allerede i 1943 havde tyskerne tabt det blodige slag om Stalingrad, og russerne rykkede længere og længere vestpå. I Auschwitz kunne man høre bombardementerne.

»Vi vidste godt, at tyskerne var ved at tabe krigen - det fortalte nye fanger os. Det store spørgsmål var: Hvad skal der ske med os?« siger Arlette Andersen.

Nazisterne frygtede Den Røde Hærs reaktion på udryddelseslejren og sendte i slutningen af januar 58.000 fanger af sted på det, der senere er blevet kaldt dødsparaden.

I fire dage gik Arlette og de andre fanger igennem den høje sne i tyndt tøj og intet andet at spise end sne, mens tyske soldater hele tiden pressede dem videre. Faldt man, blev man skudt.

»Det var gå eller dø. Hvordan man kan gøre det, begriber jeg ikke. Når jeg ser mig for mig selv gå... hvordan kan et menneske klare det? Jeg var både fysisk udmarvet og havde ikke noget tøj eller sko. Hvis ikke det var mig, ville jeg tænke: Det kan ikke være rigtigt,« siger Arlette Andersen og sidder stille og ryster på hovedet, inden hun kigger op med sine levende, grønne øjne og fortsætter:

»Det er ikke til tro på, at nogen civiliserede mennesker kan gøre sådan noget ved andre mennesker.«

Til fods nåede Arlette Andersen frem til den overfyldte koncentrationslejr Ravensbrück 100 km nord for Berlin, hvor hun var fange. Hun blev flyttet til en lejr i nærheden, indtil russerne befriede dem i maj 1945. Men russerne tog sig ikke af fangerne, så Arlette Andersen og hendes to veninder, som hun havde været sammen med igennem alle rædslerne, måtte selv gå videre for at komme til den del af Tyskland, som amerikanerne og englænderne havde befriet. Herfra fik de et lift til den nordfranske by Lille, hvor Røde Kors hjalp dem hjem til Paris.

»Vi var der for at dø«

Det var 22. maj, og Arlette Andersen havde ikke set eller hørt fra sine forældre siden november 1943 og vidste ikke, hvad der var sket med dem.

»Det var et hotel, der tog imod deporterede i Paris. Det første jeg så, var en af mine skolekammerater, der stod med ryggen til og tog imod. Jeg blev helt rystet, fordi jeg tænkte: Hvad er der sket med mine forældre? Men da hun vendte sig om, sagde hun: »Dine forældre er tilbage i lejigheden«.

»Det var uvirkeligt. Men jeg tror mest, det var alt det, jeg havde oplevet, der var uvirkeligt, fordi nu var jeg tilbage til det gamle,« fortæller Arlette Andersen.

For første gang i næsten to år fik den nu 21-årige Arlette Andersen rigtig mad. Og hun var så sulten, at hun også stod op om natten for at spise. Gensynsglæden var ubeskrivelig, men om natten havde Arlette Andersen mareridt. Hun blev checket af en læge flere gange, men hun fortalte aldrig sine forældre eller nogen andre om, hvad hun havde oplevet.

»Man havde den omvendte tankegang af, hvad man har nu, hvor man skal ud med det hele. Man skulle ikke tale, man skulle glemme,« siger Arlette Andersen.

Hendes største ønske var at genoptage de studier, hun måtte opgive, da hun blev sendt til Auschwitz. Og i efteråret startede Arlette Andersen på engelskstudiet i Paris.

Året efter - i sommeren 1946 - inviterede en af hendes undervisere hende til Danmark. Hun skulle bo hos en dansk værtsfamilie i København, og her mødte hun sin kommende mand, Ole Andersen.

I første omgang tog hun dog tilbage til Paris, og de to holdt kontakten igennem breve. I 1949 forlovede de sig, og Arlette Andersen kom til Danmark. Parret fik to børn og flyttede til Fredericia, hvor de begge underviste på gymnasiet.

Men først i 1990 begyndte Arlette Andersen at tale om Auschwitz. Ikke fordi hun havde lyst til det, men fordi hun følte, hun burde. En af hendes nære kolleger spurgte en dag, om ikke hun ville holde foredrag om det, der var sket i Auschwitz.

»Først sagde jeg nej, fordi jeg ikke ville grave det op igen. Men så tænkte jeg, at nogen skulle fortælle. Når der er nogen, der siger, at Holocaust ikke eksisterede, og sådan en som den franske højrepolitiker Le Pen kalder det »en detalje«, så må nogen fortælle sandheden. Desuden var jeg blandt de yngste overlevende, så en dag er der ikke flere, der kan fortælle historien,« siger Arlette Andersen.

Hendes mand og børn var med til det første foredrag i sognehuset til Trinitatiskirken i Fredericia. Her hørte de for første gang hele historien. Hun havde troet, der ville komme 20-25 mennesker, men der kom 150, så der måtte hentes stole ind.

Det var ikke uden omkostninger for Arlette Andersen at begynde at tale om sine oplevelser. Mareridtene begyndte igen. Alligevel blev hun ved med at fortælle. Og gør det altså stadig.

»Jeg fortsætter, så længe jeg har kræfter til det,« siger Arlette Andersen. 1. juni i år får hun en orden på den franske ambassade i København af den franske ministerpræsident for sin indsats.

For Arlette Andersen har foredrag været den bedste måde at fortælle historien på. Hun vil ikke skrive en bog om det, fordi så skulle hun være i den følelsesmæssige tilstand meget længere tid ad gangen. Indtil sin død for fem år siden var hendes mand med til alle foredragene.

Kort tid efter det første foredrag fortalte Arlette Andersen på gymnasiet i Fredericia, hvor hun havde undervist i næsten 30 år.

»Det slog mig stærkt at se 500-600 gymnasieelever, som sad musestille. Jeg kendte dem og vidste, hvordan de normalt var, men her var der ikke noget med at gå på toilettet eller hente cola. De sad helt stille«.

Det gør de også på Lemvig Gymnasium, da Arlette Andersen siger:

»Når jeg fortæller, så er der fordi, I skal vide, når vi engang ikke er her mere, at det her virkelig har eksisteret. Tak fordi I ville høre på mig.«